

Київський університет імені Бориса Грінченка

ІЩЕНКО ДМИТРО ВОЛОДИМИРОВИЧ

УДК 94–029:32(410+44)

**«ПРЕДКИ-ТРОЯНЦІ» В ЛЕГЕНДАХ ПРО СПІЛЬНЕ МИНУЛЕ
ІСТОРІОГРАФІЧНОГО Й ПОЛІТИЧНОГО ДИСКУРСІВ АНГЛІЇ
ТА ФРАНЦІЇ XII-XVII СТОРІЧ**

07.00.02 – всесвітня історія

Автореферат дисертації на здобуття наукового ступеня
кандидата історичних наук

Київ – 2016

Дисертацією є рукопис.

Роботу виконано в Національному університеті «Києво-Могилянська академія».

Науковий керівник: кандидат історичних наук, доцент
Балабушевич Тетяна Аркадіївна,
Національний університет
«Києво-Могилянська академія»,
доцент кафедри історії.

Офіційні опоненти: доктор історичних наук, професор
Дятлов Володимир Олександрович,
Чернігівський національний педагогічний
університет імені Т.Г. Шевченка,
професор кафедри всесвітньої історії;

кандидат історичних наук, доцент
Рудь Микола Олексійович,
Київський національний університет
імені Тараса Шевченка,
доцент кафедри історії
стародавнього світу та середніх віків.

Захист відбудеться 9 березня 2016 р. о __ годині на засіданні спеціалізованої вченої ради К 26.133.02 у Київському університеті імені Бориса Грінченка за адресою: 04053, м. Київ, вул. Бульварно-Кудрявська, 18/2.

Із дисертацією можна ознайомитися в бібліотеці Київського університету імені Бориса Грінченка за адресою: 04212, м. Київ, пр. Маршала Тимошенка, 13б.

Автореферат розіслано «__» лютого 2016 р.

Учений секретар
спеціалізованої вченої ради

Т.Г. Купрій

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА РОБОТИ

Актуальність теми. У сучасному світі, як і за давніших епох, політичні спільноти послуговуються практиками, покликаними виправдати усталений устрій. До їхнього переліку належать, зокрема, демонстративні посилення на «історичне минуле», наділені офіційним та, подеколи, навіть священним статусом.

Властиві ще першим цивілізаціям, виправдання згаданого типу функціонують у звичному нам суспільстві як один із головних елементів колективної ідентичності. Практично завжди вони оповідають про «корені» й «характер» відповідної «нації», врочисто оспівуючи «славетних предків» або «спільне походження» її членів. Політичну, соціокультурну й етнопсихологічну роль цих легітимаційних дій можна зрозуміти набагато краще, якщо вивчити тривалу еволюцію, пройдену ними в попередніх століттях.

Указаний еволюційний поступ у дисертаційному дослідженні висвітлено на прикладі історіографічних і політичних дискурсів, визначальних для суспільного життя Франції та Англії за передмодерної доби. Насамперед, ідеться про XII-XVII століття, себто той відтинок часу, коли більшість репрезентацій «французького» й «англійського» минулого були основані на легендах про «предків із Трої». Брак робіт із аналізом зазначеної проблеми в довготерміновій перспективі дає потрібні підстави дослідити «троянське» історіописання як частину політичних відносин у Західній Європі названого періоду, зокрема в королівстві Англія й королівстві Франція. Зосередити увагу саме на цих двох країнах спонукає їхнє особливе місце в європейській історії, а також нерозривний зв'язок, який від самої появи всього середньовічного комплексу Трояніани сполучав його англо-британську й французьку складові.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Дисертацію виконано на кафедрі історії Національного університету «Києво-Могилянська академія» в межах наукової теми «Національна самобутність і порівняльне державотворення в історії» (державний реєстраційний номер 0113U001652).

Темі дослідження затверджено на засіданні вченої ради Національного університету «Києво-Могилянська академія» (протокол № 7 від 27.09.2012 р.) та уточнено на засіданні вченої ради НаУКМА (протокол № 26 від 28.05.2015 р.).

Мета дисертаційної роботи полягає в тому, щоб дослідити, якими способами впродовж задекларованого періоду підданці королівства Франція та королівства Англія пристосовували описи власної історії для політичних потреб.

Поставлена мета передбачає виконання таких **завдань**:

1) проаналізувати стан наукової розробки проблеми, а також її джерельну базу;
2) показати, як постала, а потім відійшла в спадок середньовічній Європі антична легенда про троянців;

3) з'ясувати роль, яку в політичному житті Англії й Франції протягом Високого та Пізнього Середньовіччя (XII-XV ст.) грали ті репрезентації минулого, що спиралися на перекази чи легенди про «предків-троянців»;

4) визначити, які суспільні актори були «замовниками» репрезентацій минулого, оснований на «троянській» легенді, а також показати, хто «замовляв» аналогічний «продукт» із іншими «історичними» схемами; з'ясувати, як на описи минулого впливала соціальна належність чи політичні вподобання їхніх безпосередніх творців-укладачів;

5) дослідити функції, які троянська історіографічна фабула виконувала впродовж XVI-XVII ст. у розвої історичних і політичних уявлень «англійців» та «французів» (тобто підданців, відповідно, королівства Англія й королівства Франція); показати, яким чином такі дискурси відбилися на пізніших викладах англійської та французької історії.

Об'єктом дослідження є комплекс уявлень про «свою історію», усталений у суспільно-політичному житті Франції та Англії впродовж Середніх віків і ранньомодерного періоду.

Предмет дисертації – це політизовані репрезентації минулого, що мали за основу легенду про «предків-троянців», а також сюжети, підкреслено альтернативні.

Методологічна база дослідження спирається на загальнонаукові методи (аналіз, синтез) і на методи *спеціально історичні* (історико-порівняльний, просопографічний та проблемно-хронологічний). Аналіз і синтез дозволили відобразити місце, яке належало «троянській» історіографії (так само як і оснований на ній описам минулого) в суспільно-політичному житті досліджуваних країн. Історико-порівняльний метод застосовано з огляду на те, що дисертація розглядає історію двох спільнот (і, відповідно, двох державних утворів), чії політичні й історіографічні дискурси мали як відмінності, так і, більшою мірою, подібні риси. Просопографічний метод став у пригоді для розбору головних гравців у розбудові політичних та історіографічних дискурсів Англії й Франції, зокрема: 1) тих індивідів, котрі, представляючи владні інститути або інші суспільні сили, створювали попит на потрібні їм описи «історії», а також 2) тих, хто зазначений попит задовольняв, конструюючи відповідні репрезентації минулого. На основі проблемно-хронологічного методу ідеї про «англійське» й «французьке» минуле висвітлено спочатку в контексті Високого й Пізнього Середньовіччя, а потім – Ренесансу й т.зв. Доби Розуму. Об'єкт і предмет дослідження при цьому представлено в довготерміновій перспективі, щоб відстежити «політичну кар'єру» тих дискурсів, які приписували функцію «предків» давнім троянцям, а також тих, що запропонували на ту ж роль інших «героїв-засновників».

Хронологічні рамки. Дисертація стосується періоду, який тривав із XII до XVII ст.

У XII ст., коли європейські спільноти вже сформували традицію відображати «своє», «спільне» або, в тодішньому значенні, «національне» минуле, твори, оснований на «троянській» колективній генеалогії, набули в Англії й Франції статусу «істинного» історіописання. Наприкінці XVII століття вони зазначений статус втратили, позбавившись його на користь схем, більш звичних для модерної

історіографії. Відтак, рамки цього дослідження визначено злетом і падінням «троянської» легенди в суспільно-політичному житті двох названих країн.

Географічні межі дослідження зумовлено потребою проаналізувати «троянську» історіографію та її місце в суспільно-політичних відносинах одночасно Англії й Франції. Відтак, розвідка стосуватиметься тих земель, що впродовж досліджуваного періоду або входили до королівства Англія і королівства Франція, або перебували під їхнім політичним впливом. До останніх належать, зокрема, Уелс (перед його остаточним включенням до складу Англії), Шотландія, Ірландія й решта частин усього архіпелагу, відомого як «Британські острови». Деяку увагу присвячено й теренам, що перебували в зоні хрестових походів, зокрема Палестині й т.зв. Латинській імперії, де також функціонували легенди про «троянське» походження «франків» та інших народів. При висвітленні античної передісторії європейської Трояніани йтиметься про декотрі частини давнього греко-римського світу, а в контексті впливу троянської фабули на історичні та політичні уявлення пізніших періодів побіжно згадано північноамериканські й африканські території колишніх британських і французьких колоній.

Наукова новизна. Дисертація пропонує одне з перших досліджень у вітчизняній історіографії, в яких, у довготерміновій перспективі, розглянуто саме політичний вжиток західноєвропейських репрезентацій минулого. Крім того, *вперше* в Україні запропоновано комплексний огляд історіографічних і політичних дискурсів, першорядних для, одночасно, двох утворів передмодерної Європи, а саме королівства Англія й королівства Франція. Дослідження *узагальнило й систематизувало* матеріали й джерела різного типу, потрібні для аналізу політичних і легітимаційних функцій історіописання в названих країнах за Середньовіччя й ранньомодерної доби. При цьому систематизовано описи минулого, зіперті на «троянську» фабулу й інші, альтернативні їй, історичні схеми. Відтак, на основі даної дисертаційної роботи *подальшого розвитку* набуває детальніше вивчення політичної, соціокультурної та етнопсихологічної ролі, виконуваної в суспільстві уявленнями про минуле. Те ж можна відзначити й у контексті подальшої дискусії стосовно дискурсів влади й властивих їм звернень до «історії», а також впливу цих останніх на колективну ідентичність відповідних спільнот.

Практичне значення отриманих результатів. Основні положення, висновки й фактологічний матеріал дисертації можуть бути використані для інших досліджень, присвячених взаємозв'язку колективних ідентичностей і політичних дискурсів. Концептуальні положення дисертаційної роботи є придатними для застосування в спеціальних курсах лекцій і семінарах із історії, політології, культурології й міжнародних відносин.

Особистий внесок здобувача. Дисертаційна робота є самостійно виконаним дослідженням, у якому викладено авторський погляд на передмодерний вжиток репрезентацій минулого в політичному житті західноєвропейських країн (королівства Англія й королівства Франція), а також на значення таких практик для

пізніших, у т.ч. сьогоднішніх, національних і політичних ідентичностей. Наукові результати дисертації належать особисто автору та є його теоретичним і практичним внеском розвиток історичної думки.

Апробація результатів дослідження. Основні положення й результати дисертації було оприлюднено в доповідях на міжнародних і всеукраїнських семінарах і конференціях, зокрема на засіданні методологічного семінару Інституту історії НАН України «Ментальні мапи як інструментарій історика» (Київ, 2012), на Міжнародній конференції «Актуальные вопросы общественных наук: социология, политология, философия, история» (Новосибірськ, 2013), а також на Всеукраїнській науковій конференції «Перша світова війна й Україна» (сmt. Оршанець Черкаської обл., 2014).

Публікації. За темою дослідження здійснено 10 одноосібних наукових публікацій, із яких 8 – наукові статті у фахових виданнях, визначених переліком ДАК МОН України, 1 – у закордонному виданні й 1 – у збірнику за матеріалами наукової конференції. Повний обсяг публікацій складає 5,2 д.а.

Структура й обсяг дисертації. Дисертація складається зі вступу, 4 розділів, які містять 12 підрозділів, висновків, списку використаних джерел і літератури (307 позицій, із яких 277 – іноземних). Загальний обсяг роботи становить 226 сторінок, із них – 196 основного тексту.

ОСНОВНИЙ ЗМІСТ ДИСЕРТАЦІЇ

Вступ до дисертаційної роботи окреслює актуальність теми, мету, завдання, об'єкт і предмет даного дослідження, його хронологічні межі, а також подає дані щодо апробації результатів і головних публікацій, пов'язаних із дослідженням.

Перший розділ «**Джерела й історіографія**» присвячено опрацьованим джерелам і станові наукової розробки проаналізованої проблеми.

Підрозділ 1.1. «*Джерельна база дослідження*» стосується текстів і витворів мистецтва, які, на різних етапах досліджуваного періоду, мали вплив на головні суспільно-політичні дискурси. Темою таких творів було минуле англійської й французької спільнот, а конкретніше – їхні генетичні корені, витоки державної організації та основи політичного устрою.

Першорядну увагу названого підрозділу зосереджено на тих середньовічних і ранньомодерних текстах, які претендували на статус історичних робіт, часто наданий або підтверджений інституціями влади. Крім того, щоб показати, з одного боку, ранню «біографію» троянської легенди, а з іншого – її відбиток у пізніших викладах «історії», було використано й деякі джерела Античності (від Гомера до Вергілія) та, відповідно, джерела вже модерного часу.

У контексті середньовічної Англії й Британії головними матеріалами стали такі: І. Хроніки та «історії»: Беда Превелебний. «Церковна історія англійського народу» (731); Неній «Історія бритів» (перша половина IX ст.), Дудо з Сен-Кантена «Історія норманів» (бл. 1015-1030); Вільям із Малмсбері «Хроніка королів Англії

від найдавнішого періоду до часів короля Стівена» (1125); Галфрид Монмутський «Історія королів Британії» (1136); Вас «Роман про Ролона» (поч. 1170-х); Бенуа де Сент-Мор «Хроніки герцогів Нормандії» (1175); Гіралд із Кембрії «Топографія Ірландії» (1188) і «Валійська подорож» (1191); Вільям із Ньюбурга «Історія англійських справ» (1198); Роджер із Ховедена «Аннали історії Англії й інших країн» (1201); Роберт Менінг із Брюна «Історія про Англію» (1338). II. Романи й поеми: Бенуа де Сент-Мор «Роман про Трою» (1165); Анонім (віршований роман) «Артур і Мерлін» (1300); Анонім (поема) «Світобіг» (1300); Джефрі Чосер «Троїл і Кресіда» (1385), «Ламентация з приводу пустого гаманця» (1399); Томас Мелорі «Смерть Артура» (1469). III. Правничі трактати: Ендрю Хорн «Свічадо правосуддя» (бл. 1290); Анонім «Манера тримати парламент» (бл. 1320); Джон Фортескью «Похвала законам Англії» (друга половина XV ст.). IV. Політичні документи: Арбротська декларація про незалежність Шотландії (1320); лист короля Англії Едварда I Плантагенета до папи Бонифація VIII (1301).

Стосовно Франції й сусідніх їй країн континентальної Європи за Середньовіччя: I. Хроніки та «історії»: Григорій Турський «Історія франків» (594); Фредегар Схоластик. «Хроніка» (630-ті); Анонім «Книга історії франків» (I пол. VIII ст.); Ейнгард Франк «Життя Карла Великого» (830-ті); Аймоїн із Флері «Про королівство франків» (поч. XI ст.); Анонім «Діяння франків та інших ерусалимців» (1100); Дудо з Сен-Кантена «Історія норманів» (бл. 1015-1030); Вас «Роман про Ролона» (поч. 1170-х); Бенуа де Сент-Мор «Хроніки герцогів Нормандії» (1175); Роджер із Ховедена «Аннали історії Англії й інших країн» (1201); Робер де Кларі «Завоювання Константинополя» (поч. XIII ст.); «Великі Хроніки Франції» («Хроніки Сен-Дені») (редакції XII-XV ст.). II. Поезія: Данте Аліг'єрі «Комедія».

Аналіз наративів ранньомодерної Англії: I. Історіописання (основне): Джон Растел «Людські забави, Або хроніки різноманітних держав і, найголовніше, Королівства Англія» (1529); Полідор Вергілій «Історія Англії» (1534), Вільям Камден «Британія» (1586), Річард Гаклюйт «Головні плавання, мандрівки й відкриття англійської нації» (1589), Рафаел Холінshed «Хроніки Англії, Шотландії та Ірландії» (1577), Томас Фулер «Вартості Англії» (1662), Джон Селден «Історичний і політичний дискурс щодо законів і уряду Англії від найдавніших часів до кінця правління королеви Єлизавети I» (1682). II. Романи, поеми, п'єси й церемоніальні спектаклі: Вільям Шекспір «Річард II» (1595); Едмунд Спенсер «Королева фей» (1596); Томас Декер «Пречудове дійство з нагоди Тріумфального в'їзду Його Величності короля Якова до Лондона» (1604); Бен Джонсон «Монарша й пречудова процесія короля Якова Лондоном» (1604); Ентоні Манді «Тріумфи возз'єднаної Британії» (1605); Майкл Дрейтон «Полі-Ольбїон» (1612); Деніел Дефо «Правонароджений англієць» (1701). III. Філософські й публіцистичні твори, есе, щоденники: Балтазар Кастильйоне «Книга придворного» (1528); Філіп Сідні «Апология поезії» (1579); Джордж Путенхем «Мистецтво англійської поезії» (1589); Едмунд Спенсер «Погляд на сучасний стан Ірландії» (1596); Яків Стюарт «Правдивий закон вільних монархій» (1598); Джон Ді «Приватні щоденники» (від

П чв. XVI до 1609 р.); Френсис Бейкон «Щодо пророцтв» (1625); Джон Хейр «Дух святого Едварда, або антинорманізм» (1642).

Щодо ранньомодерної Франції: I. Історіописання: Ніколя Жіль «Аннали й хроніки Франції: від зруйнування Трої до часів Людовіка XI» (1492); Жан Лемер Бельгієць «Картини Галлії й пам'ятки Трої» (1514); Гійом Постель «Пам'ятні мандрівки після Потопу» (1522) і його ж «Підстави монархії» (1544); Франсуа Отман «Франко-Галлія» (1573); Анрі де Буленвільє «Французька держава» (1727). II. Філософські й літературні праці: Мішель де Монтень «Про видатних людей» (1580).

Аналіз впливу середньовічних і ранньомодерних дискурсів на Модерність: П. Меріме «Жакерія» (1828); А. Дюма «Галлія й Франція» (1832) та «Двадцять років потому» (1845); Дж. К. Джером «Троє в одному човні» (1889); Г. Гілберт «Лицарі короля Артура для хлопчиків і дівчаток» (1911).

Як свідчить наведений (вибірковий) перелік, використані джерела належать до різних жанрів – починаючи тим, що мав або претендував на статус «історіописання», й закінчуючи поезією та театральними виставами. Таке різноманіття (на відміну від випадків, коли дослідник працює лише з одним різновидом джерел) дозволяє проаналізувати систему передмодерних уявлень про минуле як елемент соціокультурного життя й суспільної свідомості.

Частину з названих джерел розглянуто в даній роботі лише побіжно, тоді як інші фігурують у тексті неодноразово. До цієї другої групи входить, насамперед, «Історія королів Британії» Галфрида Монмутського (1136) як твір, що започаткував широкий ужиток «троянської» легенди в описах «англійської» історії. У Франції аналогічну роль відіграли славнозвісні «Великі Хроніки Франції» («Хроніки Сен-Дені»), які, маючи офіційну підтримку Корони, проголошували «троянське» походження французької спільноти.

Попри обмеження формату дисертації, певну увагу вдалося приділити й ілюстраціям до манускриптів, зокрема до різних редакцій «Великих Хронік», лібрето опер і вистав, а також витворам прикладного мистецтва та побутового дизайну. Джерела цієї категорії потребують подальшого вивчення, яке здається доречним у межах наступних дослідницьких проектів.

У підрозділі 1.2. «*Історіографія*» розглянуто літературу, використану для дослідження. Її можна поділити на кілька груп.

До першої належать роботи визнаних дослідників Середньовіччя й ранньомодерної доби, а саме М. Блока, Ф. Броделя, Ж. Ле Гоффа, Б. Гене, Дж. Брайса, Р. Ш. Луміса, Е. Курціуса й Н. Дейвіса. На оцінки названих авторів і низки їхніх колег спираються ті характеристики політичного й культурного життя, які наведено в даній дисертації в контексті вказаних періодів. Тексти тих таки істориків стали в пригоді й для розгляду питання про зміни в поглядах на минуле наприкінці Середніх віків і впродовж Ренесансу. Для висвітлення цієї ж проблеми використано відомі твори О. Шпенглера («Сутінки Європи»), Н. Еліаса («Про процес цивілізації»), М. Фуко («Суспільство має бути захищеним»),

«Ненормальне»), а також М. Мак-Люена («Галактика Гутенберга: становлення людини друкованої книги»). Безумовно важливими є й роботи, присвячені тим окремим монархам, династіям, державним діячам, письменцям, творам мистецтва й політичним подіям, про які йде мова в основних розділах представленого тексту.

Другу групу складають праці, в яких ідеться про репрезентації минулого в передмодерній Європі й, зокрема, в Англії та Франції. Поміж головних загальних і більш спеціалізованих оглядів цієї проблематики в дисертації використано роботи таких авторитетних учених, як П. Бітенхольц («Історія й фабула: міфи та легенди в історичній думці від Античності до Модерності»), А. Асман («Простори спогаду: форми та трансформації культурної пам'яті»), А. Гренсен («Історичне письмо в Англії від 550-го до 1307 року», «Історичне письмо в Англії від 1307 року до початку XVI сторіччя», «Легенди, традиції та історія в середньовічній Англії»), Дж. Кенйон («Історіописці: професія історика в Англії від доби Ренесансу»), Д. Келі («Основи модерної історичної науки: мова, право й історія в французькому Ренесансі») й Ф. Леві («Історична думка за Тюдорів»). На додаток варто згадати деякі збірки, як-от, скажімо, «Використання минулого в Ранньому Середньовіччі» (за ред. М. Інса й І. Хена).

Нарешті, до третьої групи входять дослідження безпосередньо тих описів минулого, яким присвячено цю дисертацію (тобто: оснований на легендах про «троянських» предків, та зіпертим на сюжети, альтернативні «троянським»). Зауважимо, що *узагальнених* праць про їхній *саме політичний ужиток* за передмодерної епохи немає, а використані тут тексти стосуються окремих проблем і періодів. Наприклад, щоб висвітлити шлях «троянської» легенди з Античності до Раннього Середньовіччя, потрібно було звернутися до робіт про давньогрецьку й давньоримську літературу, а також до аналізу античного спадку в суспільстві, культурі й освіті середньовічної Європи. На цьому напрямкові з числа особливо корисних доробків можна виокремити праці сучасних дослідників Н. Ройманса («Геркулес і конструювання батавської ідентичності в контексті Римської імперії»), Т. Деркса («Боги, храми й ритуали: трансформація релігійних ідей і вартостей у римській Галлії»), К. Кендела («Беда й шкільництво»), а також твори тих авторів, котрі писали ще наприкінці XIX й у XX століттях. Із-поміж них слід назвати Д. Компаретті («Вергілій у Середніх віках») і Н. Грифіна («Дарес і Діктис: вступ до вивчення середньовічних версій історії про Трою»). Важливими видаються й висновки британської медієвістки С. Рейнолдс, котра підкреслює значення «троянської» легенди для ідентичностей, що формувалися в політичних утворах ранньосередньовічної доби («Королівства й спільноти в Західній Європі, 900-1300 рр.», «Ідея нації як політичної спільноти»). Подібний наголос у контексті суспільства за Меровінгів і Каролінгів роблять британські історики М. Інс («Тевтони чи троянці? Каролінги й германське минуле») та М. Герисон («Франки як Новий Ізраїль? Освіта й ідентичність від Пипіна до Карла Великого»).

Коли йдеться про пізніші етапи Середньовіччя, кількість тем, а отже й обсяг літератури значно зростає. В англо-британському контексті це означало потребу

звернутися до величезної кількості як узагальнених, так і спеціалізованих досліджень, присвячених Артуріані та історіографічній традиції Галфрида Монмутського. В даній дисертації використано ті роботи з указанного комплексу, що найбільше сприяли виконанню поставлених завдань. У зазначеному зв'язку слід назвати, передусім, таких класиків як Р. Х. Флетчер («Артуріанський матеріал у хроніках, надто тих, що стосуються Великої Британії й Франції»), Г. Мейнадье («Артур англійських поетів»), Л. Кілер («Галфрид Монмутський і пізніші латинські хроніки, 1300-1500 рр.»), Р. Ш. Луміс («Бретонський фольклор і артуріанський роман», «Едвард I, ентузіаст Артуріани»), а також сучасних авторів Ш. Ехарда («Латиномовна артуріанська література»), Г. Вільямса («Валійці в своїй історії»), Дж. Моргана («Валійська Артуріана») та ін.

Ідеї Високого й Пізнього Середньовіччя, які обстоювали «троянські» витоки «франкської» й «французької» спільноти, розглянуто, передусім, у контексті історіографічної традиції, підтримуваної Аббатством Сен-Дені. В цьому зв'язку потрібно виокремити таких авторів, як Е. Хедеман («Монарший образ: ілюстрації до Великих хронік Франції, 1274-1422 рр.») та Е. Морисон і Е. Антуан («Уявлення про минуле у Франції: історія в живописі для манускриптів, 1250-1500 рр.»), оскільки до розбору відповідних текстів вони долучили ще й ґрунтовний аналіз візуальних матеріалів.

«Відхід» від середньовічного (й передусім «троянського») погляду на «історію», а також її виклади за ранньомодерної доби окреслено завдяки низці важливих робіт, із числа яких потрібно згадати статті американської дослідниці Середньовіччя й Ренесансу Е. Браун («Троянські витоки французів: початок кінця міфу, 1450-1520 рр.»), «Міфи, пригноблені іншими міфами: легенда про троянські витоки французів і її розвінчання»). Особливо слід відзначити детальний розбір ранньомодерного історіописання (включно з тим, що спирався на «троянську» фабулу), представлений у працях Дж. Хапперта («Ідея ідеальної історії: історична ерудиція й історична філософія в ренесансній Франції»), Р.І.Ашера («Національні міфи в Франції за Ренесансу»), А. Фергюсона («Справжня давнина: уявлення про прадавню історію в ренесансній Англії») й Г. МакДугала («Расовий міф у англійській історії: троянці, тевтони й англосакси»). Слід також згадати дослідження, присвячені «троянській» фабулі в мистецтві, насамперед розлогу роботу А. Янга «Троя та її легенда». Названий текст пропонує комплексний огляд головних проявів, які «історія» троянців мала в різних вимірах європейської культури від Античності до Модерності.

Література всіх указаних категорій дозволила окреслити в даній дисертації *саме політичні функції* тих ідей про минуле, що виводили «англійську» й «французьку» спільноти від троянців, а також тих, котрі на роль «предків» пропонували інші народи.

Другий розділ «Еволюція “троянської” генеалогії від Давньої Греції до Раннього Середньовіччя» окреслює античні початки легенди про Трою, троянців і їхніх нащадків, уцілілих після міфічної війни з греками.

У підрозділі 2.1. «Трояніана в Античності» йдеться про період від Гомера до імператора Августа, а в підрозділі 2.2. «Троянці як “предки” в ранньосередньовічній уяві» – про відтинок часу, початий злетом Римської імперії і завершений IX-X століттями.

Головні тези обох зазначених підрозділів стосуються появи, розвитку й суспільно-політичної ролі основних сюжетів «троянської» фабули, а також її успадкування політичними утворами християнської Європи. В цьому зв'язку особливу увагу приділено освіті й шкільництву за пізньоримського та післяімперського періодів, діяльності Отців Церкви в вимірові уявлень про минуле й, нарешті, ідеологіям «варварських» еліт, інтегрованих до «римського світу».

При розгляді ранньосередньовічної Британії розібрано погляди й концепти тих авторів, котрі мали найбільший вплив на подальші репрезентації минулого. Зокрема, наголос зроблено на творі валійського ченця Ненія, відомому як «Історія бритів». Названий текст, датований першою пол. IX ст., став основним відомим нам підмурком для пізнішої Трояніани на британському терені загалом і, особливо, на тих його землях, що згодом увійшли до складу Англії. В контексті ранньосередньовічної Франкії та подальшої французької Трояніани аналогічне місце відведено «Хроніці» Фредегара Схоластика (30-ті рр. VII ст.), а також анонімній «Книзі історії франків» (720-ті рр.).

Неній, Фредегар і невідомий укладач «Книги історії франків» постають не лише описувачами «історії», а, насамперед, учасниками політичного життя їхньої доби. Як «Історія бритів», так і твори, присвячені франкам, запропонували пізнішому владному істеблішментові в обох досліджуваних королівствах потужні аргументи для легітимації власних амбіцій, політичних стратегем і самого права на панування.

Третій розділ «Репрезентації минулого, основані на “троянському” родоводі, в Англії й Франції XII-XV століть» розкриває функціонування відповідних історіографічних дискурсів у політичних реаліях названих утворів.

У підрозділі 3.1. «Виникнення “Галфридіанської” традиції в середньовічній Англії» йдеться про суспільно-політичне значення «Історії королів Британії», написаної в 1136 році кліриком Галфридом Монмутським. Цей твір, укладений на замовлення короля Англії з Нормандського Дому Генриха I Боклерка, започаткував ту історіографічну традицію, яку англійська влада підтримувала впродовж кількох наступних століть. Під таким патронатом утвердився й культурний комплекс Артуріани, зіпертий на «Галфридіанську» практику репрезентувати минуле. Вона ж, своєю чергою, трималася чіткого генеалогічного постулату, згідно з яким Англію заснували троянці. Значну увагу в даному зв'язку приділено місцю троянсько-артуріанської міфології в культурі й ідеологічних постулатах тогочасних еліт, а також відносинам між можновладними замовниками й безпосередніми укладачами «історичних» творів у політичних обставинах Високого Середньовіччя. До останніх належать утвердження Нормандської династії на

англійському троні, спроби її представників забезпечити належне виправдання своїй владі, громадянська війна в Англії 1138-1154 рр., інтронізація Генріха II Плантагенета, впокорення ним Уелсу, інтеграція валійських еліт до феодалної системи Анжу-Плантагенетів а також спроби Генріха II, Річарда I та Едварда I Довгоногого довести зв'язок їхнього Дому з давнім Троянським Домом Британії.

Підрозділ 3.2. «*Трояно-бритська фабула й англо-шотландські війни 1296-1357 років*» розбирає функції, виконувані історичною схемою Галфрида в межах шотландської політики короля Англії Едварда I. Підкорення Шотландії він намагався виправдати саме посиленнями на «Історію королів Британії» й інші твори з «троянською» генеалогомою. На монарше доручення англійські клірики й двірські канцеляристи ще наприкінці XIII ст. провели масштабний збір документів, використаних для формулювання політичної програми короля. Її апробацією на тогочасній міжнародній арені став лист Едварда до Папи Римського від 1301 року, в якому, з помітно коригованими цитатами Галфридового тексту, обстоювано примат Англії та її королів на британському терені.

1320 року шляхта Шотландії вдалася до аналогічного висвітлення власної позиції, надіславши главі Католицької церкви т.зв. Арбротську декларацію. Автори названого документу відкинули концепт, згідно з яким англійці й шотландці походили від героїв-засновників із Трої, а «троянській» генеалогії було протиставлено тезу про скіфські витоки скоттів як етнічної бази шотландського народу. Обидва родоводи («троянський» і «скіфський») заклали основи для подальших політичних дискурсів у протистоянні між королівством Англія й королівством Шотландія за Пізнього Середньовіччя й Ренесансу.

У підрозділі 3.3. «*“Галфридіанська” традиція й Артуріана за останніх Плантагенетів*» висвітлено способи, якими трояно-артуріанську історичну схему використовували носії влади в Англії від зачинателя т.зв. Сторічної війни Едварда III до встановлення династії Тюдорів.

У вказаному вимірові показано, що «Галфридіанські» репрезентації минулого були постійною й демонстративною частиною політичних дискурсів, а їхній вплив (як у популярній англійській формі, так і в традиційному для інтелектуалів латинському письмі) визначав те, як підданці королівства Англія уявляли особливості, «характер» та історію «англійської» спільноти.

Процесами, розглянутими в контексті політичного вжитку трояно-артуріанської традиції, стали перетворення англо-нормандських і англо-анжуйських еліт на суто «англійську» знать, формування антифранцузької програми Едварда III, початок і розвій війни між Англією й Францією, повернення англійської мови до адміністративного й політичного життя Англії, а також ідеологеми за часів Війни Троянд.

Підрозділ 3.4. «*Трояніана в середньовічній Франції*» простежує політичний поступ «троянської» історіографії від зародження традиції Сен-Дені до пізнішого культу Артуріани, сповідуваного елітами впродовж Високого й Пізнього Середньовіччя.

У даному контексті висвітлено постійний патронат Корони в історіописанні за всіх династій королівства, а також численні замовлення на історичні твори, отримувані тогочасними літераторами від королів Франції, герцогів Нормандії та інших середньовічних можновладців. «Троянське» (а отже «давнє» й «славетне») походження великих Домів письменці доводили в межах створюваної ними куртуазної культури, підтримуваної носіями влади на французьких теренах. Це лише підвищувало статус сенденійського історіописання, закріплений його майже ритуальним схваленням королями з Дому Капетингів і Валуа. Підрозділ 3.4. окреслює факти зазначеного схвалення, відображаючи при цьому розвиток тих історіографічних ідей, що були визначальними для політичних ідеологій у королівстві Франція за Середніх віків.

Водночас, оглянуто й використання «троянської» фабули в хрестових походах, зокрема, коли йшлося про корені турків-сельджуків. Їхню воєнну вправність «латиняни-франки» пояснили саме «троянським» походженням, що перетворювало «невірних» на народ споріднений і, з цієї причини, гідний поваги.

Дана теза утвердилася в свідомості європейського лицарства, залишивши таким способом вагомий відбиток на лицарсько-куртуазній, а згодом і на більш широкій суспільній культурі. На французькому й сусідніх йому теренах вона визначала поведінку не лише знаті, але й цілої низки «нешляхетних» груп, орієнтованих на «шляхетне життя». Останнє передбачало належне знайомство нобілітованих буржуа й нерідко звичайних міщан із французькою Трояніаною та, значною мірою, з англо-британською традицією Галфрида.

Четвертий розділ **«Уявлення про минуле й перехід від Середньовіччя до “Нової доби”»** простежує, яким чином завершення середньовічної доби й початок ранньомодерної позначилися на репрезентаціях минулого. Зокрема, йдеться про те, на яких «спільних предків» посилялися після вказаної зміни віх та хто і яким способом використовував ці посилення в політичному дискурсі.

У підрозділі 4.1. *«Зміни в суспільстві й репрезентації минулого»* розглянуто зазначений «перехід» із огляду на тези О. Шпенглера, Н. Еліаса, Ф. Броделя, Б. Рассела, М. Фуко, А. Ассман, Л. Грінфелд, А. Гейстінгса та інших теоретиків.

Згідно з поглядами названих авторів, досліджувані трансформації в Західній Європі, зокрема в Англії й Франції, відбулися на тлі утвердження Держави та практично націоналістичних ідеологій. Тих, хто конструював неодмінно політизований історичний дискурс стало більше, тоді як патріотично налаштовані письменці засвідчували вірність не королям, а тим символам, що відігравали в їхньому світогляді дедалі відчутнішу роль, тобто «своїй» країні, «своїй» державі або ж спільноті «своїх». Згадані новації поширювало й популяризувало друкарство, утверджуючи започатковану ще в XIV столітті практику адресувати виклади історії всьому загалові. Таким чином, навчені грамоті середні класи перетворювалися на носія тієї історичної свідомості, що за попередніх періодів була властивою майже винятково елітам – суверенам, знаті й кліру.

Підрозділ 4.2. *«Описи минулого у французькому суспільстві XVI-XVII ст.»*

зосереджує увагу на відносинах ранньомодерних історіографів та інших описувачів минулого з носіями влади, а також на тому впливові, який мала соціальна належність авторів на їхній вибір історичних сюжетів.

Однією з першорядних тем у цьому питанні є цілком очевидний у XVI сторіччі поділ тих, хто писав про минуле, на прихильників історіографічної Трояніани та апологетів нового гуманістичного історіописання. До першої групи ввійшли представники старої французької знаті, а також культурно близькі до неї письменники та державні службовці з середніх класів. Головними представниками другої групи були насамперед освічені буржуа, а також члени нової шляхти, теж залучені до апарату державної служби або університетської освіти.

Виникнення указаних осередків призвело до одночасного функціонування кількох історичних схем, використовуваних для викладу французької історії. Одні, старіші, обстоювали походження французів від троянців, тоді як інші доводили, що французи походять від германців-франків і від кельтів-галлів. Ще одна група історичних творів об'єднувала обидві генеалогіми, приписуючи «троянські» корені як франкам, так і галлам.

Усі ці твори, водночас, містили підкреслені політичні сигнали, зокрема такі, що наголошували на давності королівства Франція та його непідвладності папській чи імперській юрисдикції. Появі таких текстів, в історіописанні та в художній літературі, й далі сприяла французька Корона, надаючи перевагу традиційній «троянській» генеалогії французів.

Щоправда, остання поступово втрачала свої позиції в царині визнаної історіографії, поступаючись тим родоводам, які обстоювали «галльське» й «франкське» походження французького народу. Першу генеалогію вподобала буржуазія, в тому числі ті її представники, котрі знайшли себе на державній службі. Другою, адаптувавши традиції Трояніани, скористалася стара аристократія, щоб аргументувати вигідні для неї суспільно-політичні ідеології.

Підрозділ 4.3. *«Англійські дискурси про минуле й Трояніана в XVI-XVII ст.»* показує подібну ситуацію в королівстві Англія за правління Тюдорів і Стюартів.

У даному випадку давнішій трояно-артуріанській історіографії протистояла натхненна гуманістами схема, згідно з якою Англію як політичний утвір і спільноту започаткували германські племена англо-саксів. Прихильники обох генеалогем належали до культурних еліт Англії, просякнених патріотичними настроями. Відтак, Артуріана й англосаксонізм перетворилися на символи англійського патріотизму, а основані на них історичні твори, як і в королівстві Франція, публікували під патронатом Корони. Автори-трояністи прославляли династію Тюдорів, ув'язуючи її з міфічним Троянським Домом Британії. Цю ж практику застосували й після воцаріння в Англії шотландської династії Стюартів, чії члени показово підтримали «троянську» історичну схему.

Такі преференції королів Англії призвели до того, що антиабсолютистські сили в англійському суспільстві обрали собі за символ англосаксонську генеалогію, посилаючись на неї, а відтак і на «давні германські свободи» в своїх політичних

прокламаціях. Успіх парламентаристів у політичній боротьбі забезпечив і усталення обстоюваної ними схеми викладу англійської історії.

Підрозділ 4.4 «Вплив ранньомодерних описів минулого на пізніші виклади англійської й французької історії» розглядає відбиток попередніх історіографічних і політичних дискурсів на колективних ідентичностях у Франції та в Англії (й Великій Британії) за модерного періоду, зокрема, в контексті утвердження уявлень про давність історії кожної з досліджуваних спільнот.

ВИСНОВКИ

Аналіз матеріалу, представленого в роботі, дозволяє запропонувати такі висновки:

1. Наявні джерела й історіографія дозволили опрацювати досліджувану проблему на основі відповідного аналізу й завдяки використанню спеціально підібраних для дослідження творів. Згідно з поставленими завданнями застосовані матеріали дозволили проаналізувати розвій англійської й французької Трояніани в довготерміновій перспективі, починаючи з її античних витоків і закінчуючи впливом на дискурси Модерності.

2. Історії про троянців, відігравши помітну роль у давньогрецькій культурі, були вподобані Римом ще за республіканської доби. За Імперії Трояніана заклала міцний фундамент для колективної генеалогії, найповажнішим проявом якої стала «Енеїда» Вергілія. Завдяки цьому творові ідея про походження римлян від героїв Трої перетворилася на визнаний «факт» не лише в імперській столиці, але й у підпорядкованих їй провінціях на європейському терені. Тамтешні еліти, налаштовані здобути престижний статус у «Римському світі», імітували родоводи римлян для власних кланових і племінних генеалогем. Зазначеної традиції, схоже, дотримувалися й після розвалу Римської імперії, чий культурний спадок зберігся завдяки ранньосередньовічним школам і творам Отців Церкви. Таким способом, за допомогою знаті, шкільництва й письменців-кліриків, післяримська Європа втримала в своїй пам'яті троянську фабулу. Вочевидь, саме на основі цих «спогадів», у VII сторіччі з'явилися відомі нам репрезентації минулого, згідно з якими народ франків, подібно до римлян, мав суто троянське коріння. Вказану ідею, як, зокрема, свідчить приклад «Хроніки» Фредегара, офіційно підтримувала тогочасна влада (в франкському випадку – Дім Меровінгів). На англійському, а точніше британському ґрунті розвій «троянських» мотивів залишається непідтвердженим джерелами аж до IX століття, яким датують валійську «Історію бритів» Ненія.

3. Уже в XII й XIII сторіччях Англія й Франція могли похвалитися чітко окресленими практиками зображувати минуле, причому з неодмінними посиленнями на «троянських предків». У випадку Англії цю традицію заклала «Історія королів Британії» Галфрида Монмутського, а у Франції – так звані «Хроніки Сен-Дені». Обидва королівства, відповідно до цих текстів, заснували

принци Троянського Дому разом із своїми послідовниками того ж таки троянського роду. Найголовніше ж у даному контексті є те, що всі «історичні» тексти, складені в межах «Галфридіанської» й «Сен-денійської» традицій, були схвалені владними інститутами й мали, відтак, статус офіційної історіографії. Головними замовниками тут виступили королівські Доми, котрі потребували саме «історичних» аргументів на підтвердження законності своєї влади. В категоріях середньовічного мислення її міг забезпечити той зв'язок із усіма попередніми династіями, який (поряд із біблійною генеалогією) проголошувала «історіографія», зіперта на «троянський» родовід. Із цієї причини королі-Капетинги сумлінно продовжували практику своїх попередників із Дому Пипинідо-Каролінгів, виступивши в ролі постійних патронів такого історіописання. З другої половини XIV сторіччя те ж робили й Валуа, спонукаючи вірних їм ченців із Абатства Сен-Дені зобразити названу гілку Капетинзького Дому такою ж спадкоємицею троянського принца Франкуса, якими були інші родини на троні Франкії й Франції. Так само чинили й англійські правителі того ж періоду, починаючи від короля Нормандського Дому Генриха I Боклерка (пр. 1100-1135). Саме його вважають головним замовником славнозвісної праці Галфрида Монмутського, в якій заснування Британії, а одночасно й королівства Англії, приписано троянському принцові на ім'я Брут. Оснований на цій легенді виклад англо-британської «історії», а також нерозривно пов'язаний із ним Артуріанський цикл активно експлуатувала династія Анжу-Плантагенетів, надто тоді, коли її члени намагалися утвердити англійську владу над Уелсом і Шотландією. «Галфридіанські» тексти при цьому служили джерелом для офіційних документів, покликаних обґрунтувати експансію англійської Корони. Такі дії цілковито вписувалися в середньовічний формат «міжнародних відносин», чії суб'єкти, як-от королівство Франція, королівство Англія або герцогство Нормандія апелювали до власних «троянських» родоводів можливо не менше, ніж до старозаповітної генеалогії синів Ноя. Навіть виправдання Хрестових походів або пояснення вояцької майстерності турків були також підкріплені Трояніаною. Натхненні нею тексти, як уже сказано, складали для королів, а одночасно й для членів аристократично-лицарського середовища – як «знатних» і могутніх, так і «звичайних» та часто незаможних. Репрезентації минулого, зокрема з похвалюваннями «троянських предків», творили клірики, службовці монарших канцелярій і, нерідко, представники дрібного чи служилого лицарства. Всі вони залежали від своєї аудиторії, а також, коли йдеться про дві останні групи, ділили з нею побит і систему вартостей. Тому їхні «історії» продовжували традицію більш ранньої героїки, зображуючи минуле як епічний світ «шляхетного воїнства», очоленого його найбільш гідними представниками.

4. Проте, коли наприкінці Середніх віків дійшло до значних змін у західноєвропейському суспільстві, разом із суспільством змінилася й ситуація в вимірові ідей про «минувшину». Перш за все, її описи надалі «замовляла» й споживала значно більша кількість суспільних і політичних гравців. До монархів із аристократією долучилася буржуазія, чії нобілітовані представники розширили й

трансформували «шляхетний» стан. Водночас, фінансові спроможності «середніх класів», так само як і доступна для їхніх членів освіта, дозволяли впливати на систему соціокультурних понять. Звичайно, традиційним поняттям «феодальної етики» й, зокрема, натхненним нею репрезентаціям минулого парвеню виказували очікувану від них пошану. Однак, належачи до іншого вартісного світу, буржуазія (почасти свідомо, а інколи й неусвідомлено) прагнула сконструювати таке «минуле», де головними діячами були б звичні їй соціальні типи. «Історія», в якій королі й лицарство нібито троянського роду головним чином звитяжно воюють, причому часто супроти або з допомогою чарівних сил, прагматичних городян не влаштовувала. Відтак, їхні освічені репрезентанти, спираючись насамперед на ідеї гуманістів, узялися компонувати нові погляди на витоки й розвій своїх спільнот. Це новопостале історіописання також оспівувало «славетних предків», але вже не «троянців» середньовічної традиції, а народи, згадані в античних і декотрих післяримських джерелах. Щоправда, старі й нові генеалогіями, нерідко сполучені в щось одне, тривалий час співіснували, адже шляхта й вища аристократія й далі трималися свого «феодального» світогляду. В ролі придворних шляхтяни чинили відповідний культурний вплив на монархів, тож ті мусили демонструвати прихильність до давніх генеалогічних сюжетів. До того ж і «Галфридіанська», і «Сен-денійська» історіографія описувала суспільство, в якому від самого заснування троянцями головну роль грали саме королі (як нащадки Троянського Дому). З іншого боку, посилення Держави, дедалі більший вплив буржуазії, а також очевидні здобутки гуманізму створили сприятливіші обставини саме для «історій» із іншими родоводами – такими, що, порівняно з Трояніаною здавалися набагато менш фантастичними.

5. Саме під впливом указаних тенденцій розгорталася ті дискурси про минуле, що були характерними для Англії й Франції в XVI й XVII століттях. У Франції «гуманістичний наступ» на «байкарство» вможливив появу цілої низки колективних родоводів. Декотрі з них спиралася на старіші схеми, відповідно до яких французи були нащадками франків троянської крові. Інші обстоювали галльські витоки французького народу, тоді як ще одна група генеалогій виводила французів від троянців-франків і троянців-галлів одночасно. Впродовж указаних сторіч саме ця третя категорія забезпечувала компромісну фабулу, прийнятну для тогочасного французького патріотизму, а також для виконання кількох політичних завдань. Перше, узвичаєне, полягало в тому, щоб славити суверена, а з ним і всю державу, обстоюючи її «непідвладність» іншим політичним утворам. Друге було зумовлене тим протистоянням Римові, до якого закликали не лише французькі протестанти, але й дехто з вірян офіційно католицької Галліканської Церкви. Як у першому, так і в другому випадках посилення на давність французької історії, прив'язаної через франків і галлів до правічних троянців, здавалися вагомим аргументом. Поступово, однак, від «троянської» генеалогії відмовилися як від «неісторичної», а формули про франкських і галльських предків набули неприховано «класових» проявів. У XVIII-XIX століттях франків ототожнювали з

французькою шляхтою, тоді як галлів – із «простолюдом»; причому сама «аристократія» й «народ» такий погляд цілком поділяли. Відтак, не дивно, що в республіканській Франції переміг саме галльський родовід французів, пропагований державними установами, освітніми закладами й політичними партіями Модерності.

В Англії протистояння старих і нових родоводів, хоча й було загалом подібним, усе ж мало низку характерних відмінностей. Попри гуманістичну критику, «троянська» генеалогія, а ще більшою мірою основана на ній Артуріана залишалися головними символами англійського патріотизму, особливо агресивного в обставинах розриву з Римом і «папістами». З найбільшою патетикою на твори «Галфридіанської» традиції посилялися передусім тоді, коли славили династії Тюдорів (як «прямих нащадків Брута») і Стюартів (як суверенів усіх «британських» країн). Це «монархічне» пристосування трояно-артуріанської фабули, тим часом, спонукало політичних опонентів Корони пошукати на роль «національного» й «державного» символа якихось інших («нетроянських») предків. У XVII сторіччі такий ангажемент здобули англосакси, з якими противники абсолютизму ототожнювали витoki англійського суспільства. Логіка даного вибору була цілком чіткою, адже, на відміну від англо-британської Трояніани з її переказами про могутніх королів і неухильно династичне успадкування влади, «англосаксонізм» оспівував «германський» або ж «тевтонський» лад, у якому обирали королі, буцімто, мали звітувати перед «зборами мудрих мужів» і, відтак, перед усім людом. Політичні здобутки Парламенту за Громадянської війни, Реставрації й Славетної революції, а також багато в чому зумовлений цими подіями розвиток історичної науки забезпечили тріумф «англосаксонізму», витіснивши трояно-британську «історію» в сферу поезії й мистецтва. Тим не менш, обидва родоводи («науковий» англосаксонський і «поетичний» трояно-артуріанський) заклали основи як «народної», так і елітної ідентичностей у межах Англії й Великої Британії.

Зважаючи на викладені формулювання, доречно спитати: чому ці й інші політизовані дискурси про «предків» були важливими? Відповісти можна так: усі вони обстоювали певний суспільно-політичний устрій, доводячи, що його започаткували засновники держави чи спільноти. Водночас, у відповідних дебатах, постійно лунав сигнал про те, що члени даного утвору чи суспільства мають спільні витoki. Іншими словами, виходило, що вони складають сталу єдність, котрій належить жити таким або таким чином – так як нібито жили «славетні пращури». Еліти й інші суспільні верстви поступово звикали до цієї раз у раз повторюваної ідеї, а зазначене звикання, своєю чергою, утверджувало ті ідентичності, які сьогодні ми називаємо «національними».

Що ж стосується тих колективних генеалогій, від яких національні й політичні спільноти колись відмовилися, то вони функціонують і далі, насамперед, як елементи культури й мистецтва. В указаній сфері давнім уявленням (у тому числі Трояніані) належить майже містична роль, а саме – підтримувати відчуття зв'язку

між сучасністю й минулим, нехай і таким, що з «наукового» погляду є цілковито вигаданим.

СПИСОК ОПУБЛІКОВАНИХ ПРАЦЬ ЗА ТЕМОЮ ДИСЕРТАЦІЇ:

1. Іщенко Д. В. Міфи про спільне походження у політичних дискурсах ранньомодерної Англії / Д. В. Іщенко // Гуржіївські історичні читання: Зб. наук. пр. – К.: Ін-т історії України НАН України; Черкаси: Черкас. нац. у-нт ім. Б. Хмельницького, 2012. – Вип. 5. – С. 270-273.

2. Іщенко Д. В. Міфи про походження як об'єкт дослідження політичної історії / Д. В. Іщенко // Наукові праці історичного факультету Запорізького національного університету. – Запоріжжя: ЗНУ, 2012. – Вип. XXXIV. – С. 247-252.

3. Іщенко Д. В. Проблема міфів про спільне походження в контексті дослідження національних ідентичностей / Д. В. Іщенко // Гілея: науковий вісник. Збірник наукових праць. – К.: ВІР УАН, 2013. – Вип. 04 (71). – С. 15-22.

4. Іщенко Д. В. Міфи про спільне походження й використання репрезентацій минулого у суспільно-політичних дискурсах: випадок середньовічної та ранньомодерної Англії / Д. В. Іщенко // Український історичний збірник. – К.: Інститут історії України, 2013. – Вип. 16. – С. 250-266.

5. Іщенко Д. В. Репрезентації минулого й колективні генеалогії в світогляді західноєвропейського лицарства за середньовічної доби / Д. В. Іщенко // Вісник Черкаського національного університету. Серія «Історичні науки. Всесвітня історія». – Черкаси: Черкас. нац. у-нт ім. Б. Хмельницького, 2013. – Випуск 35 (248). – С. 43-50.

6. Іщенко Д. В. Міфи про спільне походження, колективні генеалогії й ментальні мапи / Д. В. Іщенко // Альманах Ейдос. Альманах теорії та історії історичної науки. – К.: Інститут історії України, 2013. – Вип. 7. – С. 142-150.

7. Іщенко Д. В. Політичне застосування репрезентацій минулого: приклад ранньомодерної Англії / Д. В. Іщенко // Наукові записки НаУКМА. Історичні науки. – К.: НаУКМА, 2014. – Т.156. – С. 68-73.

8. Іщенко Д. В. Перша світова війна й національні ідентичності: дискурси влади щодо історії / Д. В. Іщенко // Вісник Черкаського національного університету. Серія «Історичні науки». – Черкаси: Черкас. нац. у-нт ім. Б. Хмельницького, 2014. – Випуск 29 (322). – С. 10-15.

9. Ishchenko Dmytro. The Discourses on “the Past” and Their Impact on National Identities. How May Historians Approach this Problem? / Dmytro Ishchenko // (Spheres of Culture) Journal of Philological, Historical, Social and Media Communication, Political Science and Cultural Studies. Faculty of Humanities of the Maria Curie-Sklodowska University in Lublin. – Lublin, 2014. – Volume VII – P. 378-385

10. Ищенко Д. В. «Благородные» и их система воззрений в формировании национальных идентичностей Западной Европы в Средневековье и Новое время / Д. В. Ищенко // Материалы XXV Международной научно-практической

конференции «Актуальные вопросы общественных наук: социология, политология, философия, история». – Новосибирск: СибАК, 2013. – С. 96-109.

АНОТАЦІЯ

Ищенко Д. В. «Предки-троянці» в легендах про спільне минуле історіографічного й політичного дискурсів Англії та Франції XII-XVII сторіч. – На правах рукопису.

Дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата історичних наук зі спеціальності 07.00.02 – всесвітня історія. – Київський університет імені Бориса Грінченка. – Київ, 2016.

Дисертацію присвячено способам, якими впродовж Середньовіччя й ранньомодерної доби підданці королівства Англія й королівства Франція пристосовували для політичних потреб репрезентації власного минулого, насамперед ті з них, що спиралися на легенду про походження західноєвропейських спільнот від міфічних троянців. У даному контексті висвітлено роль, яку грали передмодерні історіографічні дискурси в суспільно-політичному житті названих країн. Водночас, показано, які суспільні актори створювали попит на ті виклади «історії», що були основані на «троянській» генеалогії, а також на ті, що пропонували альтернативні «історичні» схеми. При цьому розглянуто й питання про те, як впливали на описи минулого соціальна належність чи політичні вподобання їхніх безпосередніх творців-укладачів. Період, обраний для дослідження, став добою, за якої виникли підвалини для сучасніших уявлень про «своє», «спільне» або «національне» минуле. Це збіглося з періодом політичного домінування «троянської» легенди в Західній Європі, від її утвердження як основи для офіційного змалювання «історії» в XII сторіччі до втрати нею зазначеного статусу в XVII столітті. Дана дисертація простежує в довготерміновій перспективі «політичну кар'єру» цієї «троянської» історіографії в контексті суспільно-політичного розвитку Англії й Франції передмодерного часу.

Ключові слова: репрезентації минулого, політичні дискурси, владні практики, ідеології еліт, колективні ідентичності, «троянське» походження, королівство Англія, королівство Франція, Середньовіччя, ранньомодерний період.

АННОТАЦИЯ

Ищенко Д. В. «Предки-троянцы» в легендах о коллективном прошлом историографического и политического дискурсов Англии и Франции XII-XVII веков. – На правах рукописи.

Диссертация на соискание научной степени кандидата исторических наук по специальности 07.00.02 – всемирная история. – Киевский университет имени Бориса Гринченка. – Киев, 2016.

Диссертация рассматривает практики, которые в Средневековье и раннем Новом времени применялись подданными королевства Англия и королевства Франция для использования описаний собственного прошлого в политических целях. Прежде всего, речь идет о тех описаниях, которые основывались на легенде о происхождении западноевропейских народов от мифических древних троянцев. В данном контексте диссертационная работа анализирует роль, принадлежащую историографическим дискурсам в общественно-политической жизни Англии и Франции на протяжении указанных периодов. При этом показано, какие именно социальные игроки создавали спрос на изложения «истории», основанные как на «троянской» генеалогии, так и на альтернативных ей схемах. Освещен и вопрос о том, как на репрезентации прошлого влияли социальная принадлежность или политические воззрения их непосредственных авторов. Период, избранный для исследования, создал базис для более поздних (в т.ч. современных) представлений о «собственном», «общем» или «национальном» прошлом. Это совпало со временем политического доминирования «троянской» легенды в Западной Европе, от ее утверждения в качестве исходной точки для официальных изложений «истории» в XII веке до утраты упомянутого статуса в веке XVII. Представленная диссертация отслеживает в длительной перспективе «политическую карьеру» означенной «троянской» историографии в контексте общественно-политических отношений в Англии и Франции на протяжении Средних веков и в раннее Новое время.

Ключевые слова: репрезентации прошлого, политические дискурсы, практики институтов власти, идеологии элит, коллективные идентичности, «троянское» происхождение, королевство Англия, королевство Франция, Средние века, раннее Новое время.

ANNOTATION

Ishchenko D.V. “Trojan ancestors” in the legends of common descent peculiar to historical and political discourses in England and France of XII-XVII centuries. – Manuscript.

Dissertation for the Candidate degree in historical sciences, specialty 00.07.02 – world history. – Borys Grinchenko Kyiv University, Kyiv, 2016.

The theme of the named work is the political use of the most influential discourses on history peculiar to the Kingdom of England and the Kingdom of France in the Middle Ages and the Early Modern period. The research centers on the representations of the past ascribing the Trojan descent to the nations of Western Europe. The main attention in

this regard is paid to the demand of the key political actors for the “histories” inspired by the “Trojan” genealogy, as well as by alternative concepts of the time. Another matter presented in the text concerns the impact made by social and political affiliations of that individuals who constructed the historical ideas in question. The period chosen for the research gave birth to the groundwork for modern notions on “common” or “national” past. The aforementioned process was paralleled by the rise (in the 12th c.) and the fall (in the 18th) of the Trojan historiography, the “political career” of which this dissertation is intended to examine.

Our goal, therefore, was to shed some light on and, at the same time, to inquire into a number of particular matters, i.e.:

- the origins of the Trojan legend in Ancient Greece, their place in the Roman world, and the subsequent transference to Christian Europe;
- the role that belonged to the notions of “the Past” based upon the legend of Trojan descent within the political life of England and France during the High and Later Middle Ages (12th-15th centuries);
- the key political players that promoted the idea of the Trojan descent of their kingdoms; the players interested in other (alternative) historical schemes;
- the forms of relations that connected the institutions of power and the elites of the day with those members of society who formulated the ideas of “English” or “French” history;
- the functions performed by the said historiography in political discourses of “the English” and “the French” during the 16th and the 17th centuries;
- the influence of the pre-modern representations of the past on those depictions of national histories that appeared to be customary in later periods.

The analysis of the stated problems allows us to regard and name the scrutinized discourses on history, as well as the ideas of “the Past” in general, as an official and sometimes practically sacred instrument applied to legitimize the politics of the social establishment and the institutions of power. These players stimulate the permanent promulgation of the stories about the origins and deeds of the nations they aspire to represent, and this never-ending reiteration always leaves its dominating impact on the very influential and problematic collective identities we tend to describe as national.

Key words: representations of the past, political discourses, the practices of the institutions of power, the ideologies of the elites, collective identities, the “Trojan” descent, the Kingdom of England, the Kingdom of France, the Middle Ages, the Early Modern period.